Näkövammaisten liitto

Kirjallinen asiantuntijalausunto

4.9.2023

Eduskunta
Sosiaali- ja terveysvaliokunta
stv@eduskunta.fi

Asia: Hallituksen esitys eduskunnalle vammaispalvelulain ja eräiden siihen liittyvien lakien voimaantulon lykkäämistä koskevaksi lainsäädännöksi HE 9/2023 vp

Aika: sosiaali- ja terveysvaliokunnan kokous 8.9.2023 klo 9.00

Näkövammaisten liitto ry kiittää eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokuntaa pyynnöstä jättää kirjallinen asiantuntijalausunto valiokunnan käsitellessä hallituksen esitystä eduskunnalle vammaispalvelulain ja eräiden siihen liittyvien lakien voimaantulon lykkäämistä koskevaksi lainsäädännöksi.

Näkövammaisten liitto huomauttaa, että jatkossa sosiaali- ja terveysvaliokunnan on perusteltua kutsua Näkövammaisten liitto kuultavaksi valiokunnan kokoukseen, mikäli se kutsuu sinne myös muita vammaisjärjestöjä. Nyt valiokunnan kuultaviksi kutsuttavien joukosta puuttuvat aistivammajärjestöt kokonaan. Tämä ei ole YK:n vammaissopimuksen velvoitteiden mukainen toimintatapa.

Näkövammaisten liitto on Suomen näkövammaisyhdistysten yhteistyöjärjestö, joka edistää sokeiden ja heikkonäköisten ihmisten oikeuksien toteutumista, tuottaa erityispalveluja ja toimii Suomessa asiantuntijana näkövammaisuuteen ja näkemiseen liittyvissä asioissa.

Vammaispalvelulain voimaantulon lykkääminen

Käsiteltävänä olevassa hallituksen esityksessä vammaispalvelulain uudeksi voimaantulopäiväksi esitetään 1.1.2025. Näkövammaisten liitto kannattaa esitystä.

On välttämätöntä, että vammaispalvelulain valmisteluun ja käsittelyyn varataan riittävästi aikaa. Tilanne, jossa lakiesitystä käsitellään eduskunnassa kiireellä ja aikataulupaineessa, ei saa toistua. Lakiesitys tulee valmistella huolella ja antaa eduskunnalle hyvissä ajoin. Mikäli näyttää siltä, että jälleen tulee kiire, on aikataulun realistisuutta arvioitava tarkasti. Vammaispalvelulakia ei tule säätää hätiköiden.

Vaikutusarvioinnit

Hallituksen esityksen mukaan voimaantuloajankohdan siirtämisen tavoitteena on varata aikaa uuden vammaispalvelulain soveltamisalaa koskevien säännösmuutosten valmistelulle sekä vaikutusten arvioinnille yhteistyössä tarvittavien asiantuntijoiden ja sidosryhmien kanssa. Erityisen tärkeää on arvioida huolellisesti esitettävien muutosten perus- ja ihmisoikeusvaikutukset sekä vaikutukset hyvinvointialueiden talouteen.

Näkövammaisten liitto muistuttaa, että lain vaikutusarviointi on tehtävä huolellisesti ja perusteellisesti. Sen on myös perustuttava oikeisiin tietoihin ja oltava kattava. Vaikutusarviointeja tehtäessä ei saa keskittyä vain taloudellisten vaikutusten arviointiin. Erityisen tärkeää on perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointi. Etenkin vammaisten ihmisten asemaan ja taloudelliseen tilanteeseen sekä YK:n vammaissopimuksen ja perustuslain vammaisille ihmisille antamiin oikeuksiin kohdistuvat vaikutukset tulee arvioida erityisen huolellisesti. Tässä arvioinnissa on myös muistettava pääministeri Orpon hallituksen hallitusohjelman kirjaukset julkiseen talouteen suunnitelluista tiukoista säästötoimista ja niiden vaikutuksista vammaisiin ihmisiin. Vaikutusten arvioinnista on aiheellista jättää pois yhdenvertaisuusvaltuutetun aiemman arvion mukaan syrjivään lain tulkitsemiseen ohjaavat taulukot eri tavoin vammaisten ja toimintarajoitteisten ihmisten määrästä ja oikeudesta vammaispalveluihin.

Todellinen vammaisten ihmisten itsensä kuunteleminen välttämätöntä

Valmistelu on tehtävä tosiasiassa vammaiset ihmiset itsensä ja vammaisjärjestöt osallistaen. Kuuntelemisen ja vaikutusmahdollisuuksien on oltava todellisia. Kyse on vammaisten ihmisten arjessaan tarvitsemista palveluista, joiden myötä työssäkäynti, opiskelu, perhe-elämä, vapaa-aika, sosiaaliset suhteet ja yhteiskunnallinen osallistuminen mahdollistuvat. Ellei vammaisia ihmisiä itseään kuunnella tarkasti, on jälleen vaarana epätarkka laki, jossa vammaiset ihmiset ovat muuttuneet hoidon, hoivan ja valvonnan kohteiksi.

Vammaispalvelut eivät ole säästökohde vaan arjen sujuvuuden kivijalka

Näkövammaisten liitto ei hyväksy vammaispalveluista säästämistä. Vammaispalvelut ovat vahvoja subjektiivisia oikeuksia. Oikeus niihin on ehdoton eikä määrärahoista riippuvainen. Tämä on pidettävä mielessä lakia valmisteltaessa ja siitä päätettäessä. Vammaispalveluja ei saa karsia eikä supistaa säästöihin vedoten. Vammaispalveluihin on taattava riittävä rahoitus, jotta palvelut voidaan toteuttaa ja järjestää näkövammaisen ihmisen todellisen tarpeen mukaan. Tämä tarkoittaa sekä palvelujen laajuutta, sisältöä että järjestämistapaa.

Perustuslakivaliokunta on torjunut taloudelliset syyt perustuslain 6.2 §:ssä tarkoitettuna hyväksyttävänä perusteena asettaa ihmisiä eri asemaan (esimerkiksi PeV 55/2016 vp, s 10). Perustuslakivaliokunnan mukaan ei budjettirajoitteella voida rajoittaa lakisääteisten palvelujen saatavuutta. Eduskunnan oikeusasiamies on painottanut, että vaikka

perustuslakivaliokunta on pitänyt hyväksyttävänä, että perustuslain 19.3 §:n alaan kuuluvia tukimuotoja suunnataan ja kehitetään yhteiskunnan taloudellisten voimavarojen mukaisesti, lainsäädäntöä kehittämällä ja tukimuotoja suuntaamalla ei kuitenkaan ole mahdollista vaikuttaa perustuslain 19 ja 22 §:stä seuraavaan valtion velvollisuuteen huolehtia hyvinvointialueiden taloudellisista edellytyksistä hoitaa niille säädetyt perusoikeuksien toteuttamistehtävät.

Näkövammaisuus on aina vamma

Suomessa on arviolta 55 000 näkövammaista. Näkövammaisista sokeita on noin 22 % ja loput ovat heikkonäköisiä. Näkövammaisuus ilmenee erilaisten näkemiseen liittyvien tekijöiden muutoksina. Muutokset voivat liittyä näöntarkkuuteen, näkökentän ongelmiin, kontrastien erotuskykyyn, värinäköön, silmälihasten toimintaan, silmien sopeutumiseen valoon ja hämärään sekä silmien mukautumiseen eri etäisyyksille.

Virallisen määrityksen näkövammaisuudesta tekee aina silmälääkäri. Määrittely perustuu Maailman terveysjärjestön WHO:n luokitukseen, jossa otetaan huomioon muun muassa näöntarkkuus ja näkökentän puutteet.

Näkövammainen on ihminen, jonka paremman silmän laseilla korjattu näöntarkkuus on heikompi kuin 0.3, ja sokea on ihminen, jonka paremman silmän laseilla korjattu näöntarkkuus on alle 0.05 tai näkökenttä on supistunut halkaisijaltaan alle 20 asteeseen, tai jos toiminnallinen näkö on jostain muusta syystä vastaavalla tavalla heikentynyt. Vertailukohtana toteamme, että normaali näkökenttä on 180 astetta. Normaali näöntarkkuus on 1 ja ajokortin saa näöntarkkuudella 0,5.

Näkövammautuminen ja näkövamma ovat eri asia kuin ikänäkö. Ikänäkö on luonnollista lähinäön heikentymistä, joka ei ole vamma eikä sairaus. Näkövammaa ja ikänäköä ei tule sekoittaa keskenään.

Näkövammaiset ovat ihmisiä, joille vammaispalvelut ja vammaispalvelulaki ovat oleellisen tärkeitä arjessa. Ilman vammaispalveluja näkövammainen ihminen ei voi elää sitä arkea opiskeluineen, töineen, harrastuksineen, perheineen ja asiointeineen, jota näkevä ihminen elää.

Näkövammaisten liitto korostaa perustuslain 19.3 §:n velvoitetta turvata jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut ja muistuttaa, että sekä perustuslain perusteluiden (HE 309/1993 vp, s. 71/II) että perustuslakivaliokunnan tulkintakäytännön mukaan tätä palveluiden riittävyyttä arvioitaessa lähtökohtana tulisi olla sellainen palveluiden taso, joka luo jokaiselle edellytykset toimia yhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä (PeVL 20/2004 vp, s. 2/II ja PeVL 30/2013 vp, s. 3/I).

Näkövammaisen ihmisen täysivaltaista yhteiskunnallista osallisuutta ei voida turvata sosiaalihuoltolain mukaisilla palveluilla, joilla ei lain perustelujen mukaan edes pyritä yhteiskunnan täysivaltaiseen jäsenyyteen. Esimerkiksi sosiaalihuoltolain 19 a §:n mukainen kotihoidon palvelu rajoittuu kotiin ja

asuinympäristöön ja siihen sisältyvä vuorovaikutusta edistävä ja ylläpitävä toiminta tarkoittaa pykälän perustelujen (HE 231/2021 s. 94) mukaan vain kotihoidon työntekijän ja asiakkaan kohtaamista ja esimerkiksi kotiaskareiden tekoa yhdessä. Samoin sosiaalihuoltolain 19 §:n mukaisten tukipalveluiden sosiaalista kanssakäymistä edistävät palvelut tarkoittavat pykälän perustelujen (HE 231/2021 s. 93) mukaan lähinnä erilaisia asiakkaiden keskinäisiä yhteisöllisen toiminnan muotoja.

Lisätietoja järjestöjohtaja Sari Kokko 050 401 5802, sari.kokko@nkl.fi

Näkövammaisten liitto ry

Jukka Tahvanainen
toimitusjohtaja

Sari Kokko
järjestöjohtaja